

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 6. do 11. decembra 2003. godine, donijela je

ODLUKU

I

Historijsko područje – Harem Hadži Kurd džamije u Lijevoj Novoseliji u Banjoj Luci proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik čini harem sa nišanima.

Nacionalni spomenik obuhvata zemljište označeno kao k.č. br. 1560/1 i 1560/2 (novi premjer), odnosno k.č. br 1970/2, 1970/3 i dio 1970/4, (stari premjer), k.o. Banja Luka III-13, općina Banja Luka, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Objekat džamije koji se gradi na mjestu Hadži Kurd džamije porušene 1993. godine ne uživa režim zaštite jer nije izveden u skladu sa stanjem objekta prije njegovog rušenja i nije rehabilitiran u skladu sa Zakonom o sprovođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Republike Srpske", broj 9/02) i drugim važećim propisima, standardima i principima zaštite, pa ne ispunjava Kriterije za donošenje odluka o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom ("Službeni glasnik BiH", br. 33/02 i 15/03).

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite i rehabilitacije utvrđene zakonom iz stava 4. ove tačke.

II

Vlada Republike Srpske dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju, prezentaciju i rehabilitaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će uvjete i osigurati sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

Potrebno je osigurati provođenje sljedećih mjera zaštite nacionalnog spomenika:

- izvorna namjena zaštićenog prostora ne smije biti promijenjena;

- izvršiti dokumentiranje epigrafske građe harema, uređenje harema džamije i saniranje oštećenih nišana;
- ograditi prostor džamije i harema drvenom ogradom, kako je to izvorno rađeno, a korištenjem principa analogije.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Republike Srpske, gradske i općinske službe suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu i rehabilitaciju.

VI

Ova odluka dostavit će se Vladi Republike Srpske, ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje u Republici Srpskoj, nadležnoj službi zaštite naslijeđa na nivou Republike Srpske i općinskim organima uprave nadležnim za poslove urbanizma i katastra radi provođenja mjera utvrđenih u tač. II -V ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII

Prema članu V, stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Predsjedavajuća Komisije

Ljiljana Ševo

Broj: 07-6-978/03-4
6. decembra 2003. godine
Sarajevo

O b r a z l o Ź e n j e

Na osnovi Zakona o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, član 2. stav 1., „nacionalni spomenik” je dobro koje je Komisija proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa članovima V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini.

Komisija je primila peticiju od strane IZ BiH Medžlisa Banja Luka, dana 27. 08. 2002. godine. U skladu sa odredbama zakona, a na osnovi člana V Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provođenju postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodni donošenju konačne odluke o proglašenju, izvršen je uvid u:

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama na restauraciji ili drugoj vrsti radova na dobru, itd.,
- sadašnje stanje dobra, dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra,
- historijsku, arhitektonsku i drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju, utvrđeno je slijedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Hadži Kurd džamija se nalazi u Lijevoj Novoseliji, u ulici Karajlića u Banjoj Luci, vlasništvo Odbora Islamske vjerske zajednice Banja Luka¹.

Historijski podaci

Hadži Kurd džamija je nastala u XVII vijeku, pošto su Novoseliju naselili u XVI vijeku seljaci iz sela Trn, sklanjajući se od kuge (Bejtić, 1953, str. 112). U

¹ podaci o katastarskoj čestici i vlasništvu preuzeti iz Posjedovnog lista-Izvoda broj: 623/3, izdatog od strane Republičke uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove Republike Srpske, Područna jedinica Banja Luka, broj: 10-952-2-5297/2003, od 16.10.2003.

popisu mahala iz 1604. godine džamija se ne spominje² (Orijentalni institut, 2000, str. 422-423). Međutim, kako Athanasio Geeorgiceo³ 1626. navodi da u Banjoj Luci postoje 42 džamije, a Evlija Čelebi (1660) opisuje 45 džamija⁴, moguće je da je džamija već bila izgrađena.

Na popisu mahala iz 1851. ova Hadži Kurtova mahala je navedena zajedno sa 21 kućom i određenim iznosom od 1890 groša poreza za poreske obveznike ove mahale (Bejtić, 1953, str. 115).

Hadži Kurtova mahala i Hadži Zulfikareva mahala (ili Tulekova) činile su dio Lijeve Novoselije, dok su na desnoj obali Vrbasa postojale Hadži Mustajpašina, Šabanagina i Hadži Firduzova mahala. U svakoj od ovih mahala, nalazila se istoimena džamija. Jedino se Behram-efendijina džamija nalazila na usamljenom prostoru, južno od Hadži Firduzove mahale, i ovo je jedina džamija u Banja Luci koja nije imala svoje mahale (Bejtić, 1953, str. 112).

Najstariji poznati, pisani podatak o Novoseliji se nalazio na mimberu Behram-efendijine džamije, bio je napisan rukom osnivača džamije, h.g. 1047 (ova godina počinje 26. maja 1637), što je svakako, siguran dokaz da je Novoselija, kao dio grada, postojala u tom periodu (Kreševljaković, 1991, str. 297).

2. Opis dobra

Arhitektura

Džamija pripada tipu jednodimenzionalnih džamija sa četvorovodnim krovom i drvenom munarom. Prema stanju iz 1983. godine, u Banjoj Luci je bilo ukupno osam džamija sa drvenom munarom, šest u Donjem Šeheru, a dvije u Novoseliji (Bećirbegović, 1999, str. 125-126).

Džamija je imala gabarit pravougaone osnove razvijene po dužini, vanjskih dimenzija cca 7.85x13.05 metara. Ulazne sofe su bile otvorene a podovi lijeve i desne sofe su bili za cca 35 cm viši u odnosu na kotu središnjeg prolaza. Dimenzije sofa bile su cca 290x390 cm. Dimenzije prolaza između

² Opširni popis bosanskog sanžaka iz 1604. godine, Sv. III (Naziv originala: Deffer-i-mufassal-i liva-i Bosna cild salis, Ankara, Tapu Kadastro, Kuyûd-1 Kadîme Arşivi TD 479), Sarajevo: Bošnjački institut Zûrich, Odjel Sarajevo: Orijentalni institut, 2000, str. 422-423.

³ Godine 1626, Athanasio Geeorgiceo kao izaslanik habsburškog cara Ferdinanda II (1619-1637) boravi u Banjoj Luci. Iz njegovog izvještaja caru Ferdinandu II, saznaje se da je u to vrijeme Banja Luka imala 45 mahala i isto toliko džamija (Mitrović, O, Kreševljaković, H., Bosna u izvještaju Athanasia Geeorgicea iz 1626, *Zbornik zaštite spomenika kulture*, X, Beograd, 1959).

⁴ Džaja, 1962, str.24.

sofa bile su cca 175x390 cm. Centralni unutrašnji prostor pravougaonog oblika imao je dimenzije 6.35x7.65 metara⁵

Trijem je imao osam drvenih kvadratičnih stupova (presjeka cca 15x15 cm) na koje se, preko horizontalnih greda trijema, naslanjao krov džamije. Stupovi su bili međusobno povezani horizontalnim gredama i poduprti kosnicima ("rukama").

Ograda sofa je bila izgrađena u obliku "trabozana" drvenih vertikalnih letvica jače profiliranih. Sofe su bile podignute od ulaza u džamiju koji je bio kamenom popločan. Prostoru za namaz je osvijetljavalo 16 prozora postavljenih u dva nivoa.

Svi su bili pravougaonog oblika, s tim što su prizemni imali drvene kapke postavljene sa unutrašnje strane prozorskih otvora. I gornji (cca 70x110 cm) i donji prozori (cca 80x135 cm) imali su po dva horizontalna i tri vertikalna pravougaona polja i bili su, na vanjskoj fasadi, opšiveni doprozornim daskama koje nisu bile naglašene (bile postavljene u ravni zida)⁶

Mahfil je imao dubinu od cca 3.55 metara, a naslanjao se na tri zida i jedan drveni četvrtasti stub koji je podupirao noseću horizontalnu gredu. Istak za mujezina imao je pravougaonu formu i nalazio se na desnoj strani mahfila (naspram mimbera). Na mahfil se dolazilo jednokrakim uskim drvenim basamcima (basamacima su imali nagib oko 60 stepeni) postavljenim uz zid, desno od ulaznih vrata. Basamcima, konstruisanim na isti način, penjalo se sa mahvila na tavanški prostor, preko kojeg se pristupalo stepeništu munare.

Mihrab je bio istaknut pravougaonim okvirom širine cca 135 cm, mihrabska niša imala je polukružnu formu dijametra cca 88 cm, a sam mihrab sasvim jednostavno obrađen po ugledu na Behram-efendijinu džamiju.

Desno od mihraba nalazio se drveni mimber (širine osnovice cca 77 cm, dužine osnovice od 292 cm). Mamber je bio sa prolazom, imao je devet stepenika (širine 18 i visine 25 cm) i završavao se šatorastim krovčićem.

Munara je bila drvena, sa jarbolom u centru oko koga su bile postavljene drvene stepenice, izlazila je iz krova i bila je sa pokrivenom šerefom, alem je imao dvije jabuke⁷. Prema fotografiji iz 1975. godine, munara je sa otvorima srednje veličine. Prema pisanim izvorima, džamije sa munarama tog tipa postoje u Tuzli, Čeliću, Srebrenici, Donjem i Gornjem Vakufu, Tešnju, Maglaju i drugim mjestima (Bećirbegović, 1999, str. 179).

Munara je imala osmougaoni oblik i visinu cca 10 metara (visina mjerena od podnice tavana do alema munare). Šerefa munare je bila malo proširena (cca

⁵ izvor: dimenzije su naznačene u crtežima Hadži Kurd džamije preuzetim od Dr. Sabire Husedžinović.

⁶ izvor: fotografija (Muzej Bosanske krajine, Banja Luka, Inv. broj FIT 5, fotografija iz septembra 1975).

⁷ izvor: fotografija (Muzej Bosanske krajine, Banja Luka, Inv. broj FIT 5, fotografija iz septembra 1975).

10 cm), imala je ogradu visoku cca 130 cm, a otvori munare (visine cca 50 cm), bili su postavljeni u gornjoj trećini visine šerefte. Munare je bila jednostavna bez ukrasa i imala je vertikalne profilisane letvice, postavljene preko sučeljavanja verikalnih dasaka obloge tijela munare, koje su raščlanjivale munaru⁸.

Džamija je bila zidana od čerpiča⁹ debljine zidova oko 75 cm, iznutra i izvana malterisana, a temelji i temeljni zidovi do visine sokla su bili zidani od kamena. Na fotografiji vanjskog izgleda objekta iz 1975. godine, fasada je na pojedinim dijelovima oštećena i vidljive su drvene grede hatula kojima su se zidovi objekta ukrućivali u horizontalnom smislu.

Krov je bio pokriven ranije šindrom a prije rušenja falcovanim crijepom¹⁰. Sa istočne strane, prema putu, harem je ograđen niskim kamenim zidom.

Godine 1975. džamija je porušena a izgrađena nova džamija uz upotrebu savremenih materijala.

Harem Hadži Kurd džamije podijeljen je na dva dijela. U prvom dijelu koji se nalazi tridesetak metara južno od objekta džamije, k.č. 1970/5 i 1970/6 (po starom premjeru) nalaze se nišani.

Nišan br. 1

Muški nišan sa turbanom, od sedre, dimenzija 16x14x88 sa natpisom na turskom jeziku. Na desnoj strani nišana uklesan je mač a pozadi stilizirana grana.

تقي لركيم ايجر جام مماتي بو عمر ابن مصطفى كوليج سنة 1323

Svako će popiti čašu smrti Omer sin Mustafe Kulić. Godine 1323 (1905).

Nišan br. 2

Neobrađena kamena ploča postavljena kao nišan.

Nišan br. 3

Neobrađeni komad kamena postavljen kao nišan.

Nišan br. 4

Oštećen nišan od sedre dimenzija 19x17x55 cm.

Nišan br. 5

⁸ (Bećirbegović, 1999, str. 126. i 179) i fotografija: izvor, isto 12).

⁹ "...Sve te džamije gradili su domaći majstori od čerpiča i drveta i s drvenom munarom..." u prethodno navedenoj rečenici misli se na džamije u Novoseliji (Bejtić, 1953, str. 112).

¹⁰ "...Sve džamije su pokrivene crijepom, a ranije je pokrov bio od šindre". (Bećirbegović, 1999, str. 126).

Oštećen nožni kameni nišan dimenzija 19x17x55 cm.

Nišan br. 6

Ostatak kamenog nišana.

Nišan br. 7

Muški nišan sa turbanom od sedre, okrugle osnovice obima 82 cm i visine 70 cm.

Na sredini ovog dijela harema nalazi se jedan broj polomljenih dijelova nišana sakupljenih na jednu gomilu.

Na dijelu harema situiranom uz džamiju, k.č. 1970/1 i 1970/2 nalaze se slijedeći nišani:

Nišan br. 1

Muški nišan sa turbanom, izrađen od sedre, kvadratne osnove 23x23 cm i visine 90 cm.

Nišan br. 2

Muški nišan sa turbanom, izrađen od sedre, pravougaone osnove 18x19 cm i visine 75 cm.

Nišan br. 3

Muški nišan sa turbanom, izrađen od sedre, pravougaone osnove 15x14 cm i visine 90 cm.

Nišan br.4

Ostaci kamenog nišana dimenzija 20x12x55 cm.

Nišan br. 5

Muški nišan sa turbanom, izrađen od sedre, pravougaone osnove 11x9 cm i visine 47 cm.

Nišan br. 6

Muški nišan sa fesom, dimenzija 12x9x62 cm s natpisom:

لا اله الا الله محمد رسول الله

Nema boga osim Allaha, Muhammed je poslanik Božji.

Nišan br. 7

Muški nišan sa turbanom, od sedre, pravougaone osnovice 21x19 cm i visine 55 cm.

Nišan br. 8

Muški nišan sa turbanom, od sedre, pravougaone osnovice 16x17 cm i visine 82 cm.

Na ovom lokalitetu nalazi se još nekoliko novijih nišana i ostataka starijih nišana. Iznad ovog dijela harema nalazi se još jedan dio harema, k.č. 1968/10 (po starom premjeru) na kojem su uglavnom noviji nišani.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Objekat nije bio obuhvaćen zaštitom niti upisan u Registar spomenika.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Nisu vršeni istraživačko-konzervatorski radovi.

Godine 1975. Zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Banja Luka je uradio projektnu dokumentaciju za restauraciju džamije, ali je objekat na inicijativu lokalnog stanovništva, porušen 1975. i na njegovom mjestu izgrađen novi uz upotrebu savremenih materijala¹¹.

5.Sadašnje stanje dobra

Džamija je minirana i srušena 14. 7. 1993. godine, a ostaci uklonjeni. Prilikom uvida na terenu od 28.11.2003. godine, konstatirano je sljedeće: izgrađeni su betonski temelji i postament gabaritnih dimenzija 8.00 x 13,25 metara , visine postamenta od cca 50-110 cm. U ploči betonskog postamenta, postavljeni su čelični ankeri za vertikalne serklaže. Temelji objekta su translatorno pomjereni za 80 cm u odnosu na prvobitnu građevinsku liniju objekta na sjeveroistočnoj strani.

III – ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za proglašenje dobara nacionalnim spomenikom («Službeni glasnik BiH», br. 32/02 i 15/03), Komisija je donijela odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

A. Vremensko određenje,

B. Historijsku vrijednost,

E. Simbolička vrijednost,

E.II. Sakralna vrijednost,

¹¹ Podatke o ovim radovima dala je Dr. Sabira Husedžinović. Zavod za zaštitu kulturnohistorijskog i prirodnog naslijeđa Republike Srpske iz Banje Luke ne raspolaže ovom projektnom dokumentacijom.

E.V. Značaj za identitet grupe ljudi.

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana,
- z.k. izvadak, posjedovni list,
- fotodokumentacija,
- grafički prilozi.

Korištena literatura:

U toku vođenja postupka proglašenja historijskog područja harema Hadži Kurd džamije u Banjoj Luci nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

- 1953. Bejtić, Alija, *Banja Luka pod turskom vladavinom, Arhitektura i teritorijalni razvitak grada u 16. i 17. vijeku*, Naše starine I (Godišnjak Zavoda za zaštitu spomenika kulture SR Bosne i Hercegovine), Sarajevo.
- 1962. Džaja, Mato, Banja Luka u putopisima i zapisima, NP "Glas", Banja Luka.
- 1991. Kreševljaković, Hamdija, *Izabrana djela II, Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini (1463-1878)*, Sarajevo.
- 1998. Mujezinović, Mehmed, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, Knjiga 2, Istočna i Centralna Bosna, 3. izdanje, Sarajevo
- 1999. Husedžinović, Sabira, *Džamije Banja Luke u planovima austrijskih ratnih karata iz XVIII stoljeća*, Prilozi za orijentalnu filologiju 47-48, Orijentalni institut, Sarajevo.
- 1999. Bećirbegović, Madžida, *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini*, 2. izd., Sarajevo.
- Arhitektonska dokumentacija nastala do 1995 (izvor: crteži preuzeti od Dr. Sabire Husedžinović).
- april 2000. Elaborat Banjalučkog muftijstva o stanju islamske zajednice, sakralnih i kulturnih objekta i vakufske imovine, Banja Luka
- 2003. Husedžinović, Sabira, elaborat o Hadži Kurd džamiji i česmama na Grabu izrađen za Komisiju za očuvanje nacionalnih spomenika na osnovi građe u rukopisu neobjavljene knjige: «Dokumenti opstanka, džamije u Banjoj Luci.

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

*Prof. dr. Sabira Husedžinović, vanjski saradnik
Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika*

Učesnici u istraživanju i izradi Prijedloga odluke:

- *Emir Softić, diplomirani inženjer arhitekture, saradnik za spomenike graditeljskog naslijeđa u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika*
- *Hazim Numanagić, diplomirani orijentalista, vanjski saradnik Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika*